

XVII əsrin sonları, XVIII əsrin əvvəllərindən etibarən, geniş auditoriyalarda yayılan fəlsəfi nəzəriyyələrdə, insana ən ali varlıq kimi yüksək qiymət verilməyə başlanmış, onun hüquq və vəzifələrinin insana layiq şəkildə formalaşdırılmasına təşəbbüs göstərilmişdir. Vaxtilə bəşəriyyətin ən böyük tarixi hadisəsinə çevrilən 1789-cu il Böyük Fransa inqilabının məntiqi sonluğu olan “İnsan və Vətəndaş Hüquqları Bəyannaməsi” insan hüquqları sahəsində ilk yazılı Deklarasiya kimi, iki əsrdən çoxdur ki, insan hüquq və azadlıqlarına dair Konvensiya, konstitusiya və qanun layihələrinin fundamental bazası kimi istinad mənbəyi rolunu oynayır.

Rəşad Hüseynov yazır: “İnsan hüquqları anlayışının fəlsəfi əsaslarının işlənilməsi son üç əsrin payına düşür. XVIII əsrdən etibarən Avropada insan hüquqları nəzəriyyələri təşəkkül tapmağa başlamış, insan və vətəndaş hüquqları meydana çıxmışdır. Siyasi hüquqlar - ümumi seçkilər, gizli səsvermə, respublika quruluşu, xalq özünüidarəsi, cəmiyyət və birliklərin sərbəstliyi, siyasi həyatda və hakimiyyət sistemində iştirak etmək və s. XIX əsrdə əldə edilmişdir. XX əsr isə bütün bu hüquqlar sırasına sosial hüquqları əlavə etmiş, insan hüquqları ideyası və həmin ideyanın həyata keçirilməsi təcrübəsi ötən əsrdə bütün dünyaya yayılmışdır.

Bəşəriyyətin təkamül prosesi, əslində, insan hüquq və azadlıqlarını düşüncələrdən və xəyaldan gerçəkləşdirən çevirmişdir. İnsan hüquqları ciddi elmi araşdırmaların predmetinə, daxili siyasətlə bağlı qızğın müzakirə və mübahisələrin mövzusunə çevrilmiş, dünyanın əksər ölkələrində insanın mövcudluğunun və milli inkişafın vacib şərti kimi qəbul olunmuş, hüquqi dövlət quruculuğunun başlıca meyarlarından biri kimi tanınmış, demokratikləşmə proseslərinin geniş vüsət aldığı müasir dövrümüzdə praktiki dəyişikliklərin mərkəzinə keçmişdir. İnsan, onun ləyaqət və qabiliyyətinin daim inkişaf etdirilməsi üçün yaradılmış şərait demokratikləşmənin başlıca istiqamətlərini təşkil etməkdədir”.

İnsan hüquqları anlayışının bugünkü mənzərəsi İkinci Dünya müharibəsi zamanı və müharibədən sonrakı ilk illərdə formalaşmışdır. Müharibə gədən dövrdə antihitler koalisiyasına daxil olan ölkələrin başçıları bəyan etmişlər ki, insan hüquqlarının qorunması və bu hüquqlara təminat verilməsi onların müharibədə qarşıya qoyduqları başlıca məqsəddir. 1945-ci il Nürnbərg Məhkəməsinə də mütəfəkilə nasist liderlərinin cinayətləri

ni əks etdirən siyahıya “insaniyyətə qarşı cinayət” də daxil etmişlər. 1948-ci ildə insan hüquqları ideyası BMT-nin Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində və həmin bəyannamədən irəli gələn çoxsaylı beynəlxalq sazişlərdə öz əksini tapmış, o vaxtdan etibarən, “insan hüquqları” anlayışı bütün dünyaya yayılmış, bu, azad və ləyaqətli yaşayış uğrunda mübarizə aparan insan üçün əsas ilhamverici

ci ideyaya çevrilmişdir.

R.Hüseynovun fikrincə, “Demokratik ideallara bağlılıq Azərbaycan xalqının milli düşüncə sistemində daim özünə möhkəm yer tapmış, onun yüzilliklər boyu can atdığı müsləqil dövlətçilik idealının ümdə qayəsinə çevrilmişdir. Ənənəvi və modernləşmiş sivilizasiyaların qovuşduğu yerləşmiş respublikamız müstəqillik əldə etdikdən sonra demokratik dəyərlər vasitəsi ilə qlobal dünyaya inteqrasiya və milli-mədəni özünəməxsusluq yolunu seçmişdir. Bu gün Azərbaycan çevik və müstəqil siyasət yeridərək, yeni dünya nizamının formalaşması prosesinə öz töhfəsini verir və qloballaşan dünyanın tərkib hissəsinə çevrilir.

Yeni minilliyin başlanğıcında beynəlxalq miqyasda baş verən qlobal, siyasi, iqtisadi və kulturoloji proseslər kontekstində, ikiqütblü dünya sisteminin dağıldığı və yeni coğrafi-siyasi məkanın formalaşdığı bir dövrdə, nəinki yeni yaranmış dövlətlər, hətta böyük tarixi ənənələrə malik dövlətlər də öz ictimai-siyasi statuslarını yenidən nəzər

dən keçirmək məcburiyyətindədirlər. Qloballaşma, iqtisadi inteqrasiya, ekoloji böhranın dərinləşməsi, sivilizasiyaların toqquşması, beynəlxalq terrorizmin geniş vüsət alması və digər planetar miqyaslı proseslər bütün ölkələr və xalqlar qarşısında müəyyən vəzifələr qoyur.

Azərbaycanın qarşısında isə, bunlardan əlavə, müstəqilliyini yeni qazanmış dövlət kimi bir sıra problemləri həll etmək vəzifəsi dayanır. Sosializm ideologiyasının zehinlərdə və sosial gerçəklikdəki yaşantılarını tam aradan qaldırmaq, sürətlə yeni iqtisadi münasibətlərə keçmək, ictimai həyatın bütün sahələrində demokratiyanı inkişaf etdirmək, yeni ictimai-iqtisadi formasiyanın mahiyyətinə uyğun təkmil hüquqi baza yaratmaq və s. bu kimi önəmli vəzifələrlə yanaşı, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, qaçqın və məcburi köçkünlər problemi Azərbaycanın üzləşdiyi situasiyanı daha da mürəkkəbləşdirir.

R.Hüseynov daha sonra yazır: “Avroatlantik məkana inteqrasiya yolu tutmuş müstəqil Azərbaycan

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KIVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə “İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığın artırılması” istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin Azərbaycan modeli

son illərdə hüquq və azadlıqlarının təminatı sahəsində qazandığı uğurlarla sivil Qərbi dəyərlərinə sadiqliyini sübuta yetirmişdir. Ötən illərdə respublikamızda insanların azad və təhlükəsiz yaşaması, dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi istiqamətində çox ciddi tədbirlər həyata keçirilmişdir. Azərbaycanda demokratik cəmiyyətin formalaşdırılması üçün hər cür şərait yaradılmış, çoxpartiyalı sistem əsasında demokratik parlament seçkiləri keçirilmiş, siyasi plüralizm, şəxsiyyət, söz, mətbuat, vüqat azadlığı, insan hüquqlarının müdafiəsi və qanunun aliliyi prinsipləri bərqərar olmuşdur.

Sistemli şəkildə həyata keçirilən köklü sosial-iqtisadi və hüquqi islahatların qayəsində insana qayğı, şəxsiyyətə və insan ləyaqətinə hörmət amili dayanır. Azərbaycan insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla, o cümlədən, BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığı ilə əməkdaşlığı yüksək qiymətləndirir və münasibətlərin daha da inkişafına çalışır.

Azərbaycanda hüquqi dövlət

və demokratik cəmiyyətin qurulması məqsədi hələ 1991-ci il oktyabrın 18-də qəbul edilən Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktında öz əksini tapmışdır. Qarşıya qoyulmuş bu hədəf o illərdə çox yaxın və asan görünürdü. Yeni yaranmış dövlətimiz özünü Azərbaycan Demokratik Respublikasının davamçısı elan etməklə bərabər, siyasi və iqtisadi münasibətlərin fundamental prinsiplərini - bütün təbii sərvətlərin xalqa mənsub olmasını, mülkiyyətin bütün formalarının bərabərliyini, vətəndaşların seçki hüququnun, çoxpartiyalılıq sisteminin təminatını, insan hüquq və azadlıqlarının ümumi prinsiplərini rəsmən elan etmişdi.”

Müəllifin fikrincə, müstəqilliyimizin ilk illərində bir sıra obyektiv və subyektiv səbəblər üzündən Azərbaycanda bu sahədə, demək olar ki, əsaslı irəliləyiş baş verməmişdir. 90-cı illərin əvvəllərində ölkədə yaşanan siyasi katkəklizmlər, vətəndaş qarşıdurması, siyasi kaos və özbaşınalıq, iqtisadi tənəzzül, təcrübəsizlik, eyni zaman-

da, yeni cəmiyyətin tələblərinə uyğun qanunların olmaması kimi neqativ amillər öz mənfi təsirini göstərmişdir. Respublikamızın demokratik inkişaf, hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu istiqamətində qazandığı böyük nailiyyətlər isə, məhz Ümummilli Lider Heydər Əliyev tərəfindən formalaşdırılmış möhkəm təmələ əsaslanır.

1993-cü ilin iyununda dünya şöhrətli ictimai-siyasi xadim, Ulu Öndər Heydər Əliyevin xalqın tələbi ilə Azərbaycanın siyasi hakimiyyət rəhbərliyinə qayıdışından sonra ölkədə qanunçuluğun və hüquq qaydalarının bərpası istiqamətində kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi prosesi geniş vüsət aldı. Ümummilli Lider Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıdışından sonra hüquqi dövlət quruculuğunu ilk gündən həyata keçirməyə, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin Azərbaycan modelini yaratmağa və inkişaf etdirməyə başladı.

Vahid Öməröv,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru